

Innovációs képesség: a regionális gazdaságfejlesztés alapja

Lukovics Miklós¹

Napjainkban a gazdasági környezetet az egyre erősödő globalizációs folyamatok, a nem anyagi erőforrások felértékelődése, és a gyorsuló technológiai váltások jellemzik. Ebben a viszonylatban a vállalatok és a régiók versenyképessége egyre inkább a tudás és az információ előállításának, megszerzésének, illetve adaptálásának képességétől függ. A tudásteremtés, -terjesztés, innováció egyre dominánsabb szerephez jut a regionális versenyképességet befolyásoló tényezők és faktorok között. A tudás napjaink információs társadalmában a gazdasági fejlődés mozgatórugójává vált.

Jelen tanulmány célja, hogy érzékeltesse az innovációs képesség, a regionális versenyképesség, és a regionális gazdaságfejlesztés közötti igen szoros kapcsolatot. Bemutatjuk továbbá, hogy az innováció eltérő fontossággal jelenik meg eltérő fejlettséggel leírható régiókban, így eltérő fejlettségű régiókat nem lehet ugyanolyan regionális innovációs stratégiákkal illetve gazdaságfejlesztési stratégiákkal kezelni.

Kulcsszavak: regionális innováció, regionális versenyképesség, tudásalapú gazdaságfejlesztés

1. Bevezetés

Napjaink információs társadalmában a térségek versenyképességét döntően meghatározza az innovációk jelenléte, magasabbrendű versenyelőnyökhöz állandó innovációra van szükség (Lengyel 2000b). Az innovációt egyre inkább a modern gazdaságok versenyelőnyeinek egyik legfontosabb forrásaként tarthatjuk számon (Holbrook–Wolfe 2002). A tudás megszerzésének, adaptálásának, létrehozásának képessége meghatározza mind a vállalatok, mind pedig a térségek innovációs lehetőségeit, és ezen keresztül versenyképességét is. Már az 1988-ban publikált Sundquist-jelentés a technológiai, gazdasági és társadalmi változások kölcsönösen egymástól függő természetét hangsúlyozta, valamint kiemelte a technológiai innováció hosszabb távú, gazdasági fejlődésre gyakorolt hatását (Wolfe–Creutzberg 2003).

A vállalatok innovációs képességét azonban egyre inkább a nem számszerűsíthető tényezők határozzák meg. Azon láthatatlan vagyonelemek (kapcsolati tőke, bizalom, tudás stb.), amelyek a vállalati érték egyre nagyobb részét teszik ki, a be-

¹ Lukovics Miklós, egyetemi tanársegéd, Ph.D. hallgató, SZTE Gazdaságtudományi Kar, Pénzügyek és Nemzetközi Kapcsolatok Intézete, Számviteli Szakcsoport (Szeged)

számlolóknak mégsem jelennek meg. A vállalat értéke tehát már nem elsősorban a vagyontárgyaiban, hanem a stratégiájában és az azt támogató szellemi erőforrásokban rejlik (Daum 2001). A vállalati K+F menedzsment evolúciós megközelítése értelmében napjainkban a vállalatoknak már nem elsősorban a „kézzelfogható” termelőeszközökre, projektekre, vagy a vevőkre kell összpontosítaniuk, hanem a tudás vált azzá az eszközzé, amit kiemelten kell menedzselni (Buzás 2003). A modern gazdaságok kétségtelenül egyre inkább a tudásra, és az információra támaszkodnak. A tudást a termelékenység és a gazdasági növekedés motorjaként foghatjuk fel, mely a tudásnak, az innovációnak, a technológiának és a tanulásnak a szerepét új megvilágításba helyezi. A *tudásalapú gazdaság* kifejezés ezen a felismerésen alapszik (OECD 1996), és egyre inkább divatos kifejezéssé válik. Az Európai Tanács 2000. márciusi lisszaboni csúcsa óta az elnevezés egyre inkább központi kategóriává vált (EC 2000). Az a tendencia, hogy napjainkban már nem csak a fejlett, hanem a fejlődő országokat is sokszor – és helytelenül – a *tudásalapú* jelzővel említik, a tudásnak, az innovációnak a gazdasági növekedésben és gazdasági fejlődésben betöltött szerepének szélesebb újraértékeléséhez vezetett (Wolfe–Creutzberg 2003).

2. Innováció – versenyképesség – gazdaságfejlesztés

A globalizáció korában a regionális gazdaságfejlesztési politikák központi kérdésévé válik a térségek *versenyképességének* kérdése (Camagni 2002). A regionális gazdaságfejlesztés logikai szerkezete szerint a helyi gazdaságfejlesztés célja egy társadalompolitikai cél elérése, nevezetesen a helyben élők jólétének növelése (Malizia–Feser 1999), eszköze a *versenyképesség javítása*, alapja pedig az *innovációs képesség* (Lengyel 2002a). A regionális gazdaságfejlesztés és szerkezetváltás támogatásának eszközeiként, az innováció „melegágyaként” is felfoghatóak a *klaszterek* (Isaksen–Hauge 2002). A klaszter alapú gazdaságfejlesztés mind az Egyesült Államokban, mind az Európai Unióban egyre inkább központi megvilágításba kerül (NGA 2002, Rosenfeld 2002).

Az Európai Unió helyi fejlesztések, valamint a tudásalapú gazdaság iránti elkötelezettsége tükröződik mind a jelenlegi, mind pedig a 2007-2013-as programozási időszak javasolt prioritásaiból, valamint költségvetés-tervezetéből (EC 1999a, 2004a, 2004b). Az Európai Unió regionális politikája az alulról szerveződő regionális gazdaságfejlesztést támogatja, mely stratégia alapvetően a klaszterekre épülő gazdaságfejlesztési stratégiával ekvivalens (Lengyel 2002b). Ebben jelentős hangsúlyt kap a vállalatok innovációs képességének növelése, valamint a térbeli koncentráció (Lengyel–Deák 2002). Ahhoz, hogy egy térségben klaszter alapú gazdaságfejlesztési stratégiát lehessen alkalmazni, ahhoz egyrészt tudatos gazdaságfejlesztési beavatkozás, másrészt egy évekig tartó *fejlődési pálya* bejárása szükséges.

3. A versenyképesség javítása

Amikor az innováció regionális gazdaságfejlesztésben betöltött kulcsszerepét elemezzük, akkor mindenképpen célszerű a *Piramis-modell* alaptényezőire figyelni (Lengyel 2000b). A modell logikája szerint az alaptényezők javítása közvetlenül kihat az alapkategóriákra, s végeredményben a régió versenyképességére. A *Kutatás és technológiai fejlesztés* az egyik legfontosabb alaptényező a modellben, összhangban a regionális gazdaságfejlesztés logikai szerkezetével. Ez nem véletlen, hiszen a Piramis-modellbe olyan alaptényezők, illetve sikerességi faktorok kerültek, amelyek komoly empirikus vizsgálatok bizonyossága szerint nagy mértékben hatnak a térségek közötti különbségekre (a regionális GDP-különbségekre).

A térségek versenyképességét döntően meghatározza az innovációk jelenléte. Az 1960-as években a K+F lineáris modellje volt az általánosan elfogadott (Inzelt 1998). Ma már a fejlett innovációs kultúra jelent versenyelőnyt. Lerövidült a termékek életciklusa, fel kell gyorsítani a folyamatokat: egyidejűleg kell fejleszteni a kutatást, az oktatást, sőt, a technológiatranszfer-intézmények erősítésével meg kell valósítani az egyetemek, vállalatok és a kormányzat (*triple helix*) értékalkotó együttműködését (Etzkowitz–Leydesdorff 1997). Az egyetemeken felhalmozódott piacképes tudás helyi gazdaságba való átültetése, valamint az egyetem vállalkozói jellegének állandó erősítése a helyi gazdaság sikeres fejlődésének egyik mozgatórugója. Számos fejlett régióban sikeres példák mutatják az egyetemek gazdaság-és vállalkozásfejlesztési szerepvállalásának hatékonyságát, az egyetem és a vállalatok közötti innovatív együttműködés életképességét (Kleinheincz 2000).

A versenyképesség javításához alapvető a kutatás, innováció, oktatás és szakképzés *egyidejű* fejlesztése, a tudományos és technológiai tudás elterjedése és megjelenése a régióban működő vállalkozások versenyelőnyeiben. Az állami kutatóhelyeken kívül egy térség versenyképességére döntő hatást gyakorolnak a vállalati kutatóhelyek. Általában elmondható, hogy a relatíve fejletlen térségekben jelentős vállalati K+F tevékenységet nem végeznek. Amennyiben egy térségben nincs olyan állami kutatóhely sem, amely a technológiai felzárkózáshoz szükséges tudást rendelkezésre tudná bocsátani, akkor előtérbe kerül a technológia átvétele, vagyis a technológiatranszfer.

Az innovációs eredmények érkehetnek tehát régión kívülről (Buzás 2002), de a térség versenyképességét döntően a régióbeli eredményes K+F-tevékenység, innovációk létrehozása és széles körű, gyors elterjesztése segíti elő.² Ez tud ugyanis döntő hatást gyakorolni a térség, és a térség vállalatainak versenyképességére.

Az innovációnak nem csupán az alaptényezők között jut előkelő hely, hanem a hosszú távon befolyásoló sikerességi faktorok között is. Vagyis a Piramis-modell

² A WEF a gazdasági kreativitási index kiszámításához felhasználja a technológiai indexet. Ebben viszont az innovációk *megléte*re helyezik a hangsúlyt, függetlenül attól, hogy saját fejlesztésből, vagy külső forrásból származik (WEF 2004).

logikája értelmében az *innováció kétféleképpen hat* egy térség jólétére: egyrészt a kutatás és technológiai fejlesztés erősítése *közvetlenül* javítja egy térség versenyképességét, míg az innovációs kultúra megléte mindehhez *közvetetten* járul hozzá.

Az egyik sikerességi faktort alkotja tehát az *Innovációs kultúra és kapacitás*. A sikeres régiókban sok szabadság születik, kiterjedt innovációs tevékenységek folynak, és hatékony az innovációk terjedése/diffúziója. Csak kevés régió képes csúcstechnológiai K+F-tevékenységek végzésére, a többség viszont sikeres lehet hagyományos feldolgozóipari ágazatokban az új technológiák alkalmazásával, gyors adaptálásával is. Az innovációs kultúra, készség szükséges ahhoz, hogy bármilyen műszaki, üzleti, környezeti stb. változásra a régió megfelelő adaptációs stratégiával válaszolhasson, képes legyen az innovációs kihívásokat a maga javára fordítani. Az innovációs képesség nemcsak kutató- és fejlesztőintézeti, egyetemi, hanem főleg vállalati teljesítőképeséget jelent, felkészült, innovatív kis- és közepes vállalkozásokat az új piaci szektorokban, fellendülő üzletágakban.

4. A lokális környezet fontossága

A globalizáció mellett egy másik folyamat is érezteti hatását, nevezetesen a lokalizáció. A globális vállalatok versenyelőnyei döntően egy csomóponti régióban koncentrálódnak, sikerességüket a döntési központnak helyet adó hazai bázis (ország), valamint térségi bázis (jellemzően egy város és vonzáskörzete) határozza meg. Az innovatív szektorok kulcstényezőit, nevezetesen a tudásteremtést és a tanulást a lokális környezet erőteljesen befolyásolja. A lokális környezetben optimális esetben kialakul az *innovációs miliő*, mely hozzájárul az innovációs folyamatok terjesztéséhez és felgyorsításához, ezáltal növeli a versenyképességet (Rechnitzer 1998). Az innovációs miliő lényegét gyakorlatilag a térbeli koncentráció adja, mely lehetővé teszi, hogy közös értékrend, értelmezési mód, kódok, a valahova tartozás érzése, szakmai háttér alakuljon ki (Camagni 2002), melyek megléte csökkentheti az innovációs folyamat mentén felmerülő tranzakciós költségeket.

A globalizáció, az egyre inkább kiéleződő piaci verseny, valamint az ennek következtében kialakuló technológiai verseny ugyanis egyre inkább előtérbe helyezi a nem kodifikált tudás szerepét. A már leírt, publikált eredmények ugyanis más által is könnyen felhasználhatóak, de a rejtett tudás jelentős versenyelőnyt hozhat birtoklójának. Mindez felértékeli a térbeli közelséget is. A vállalat innovációs folyamata számára releváns tudás nem csak a vállalatban belülről származhat, hanem kapcsolatrendszerük bármely – általában lokálisan koncentrált – elemétől is. Ez a folyamat akkor működik a legeredményesebben, ha az érintett partnerek térben elég közel vannak egymáshoz ahhoz, hogy közöttük gyakori, ismétlődő személyes kapcsolat valósuljon meg az információk könnyű, hatékony cseréje érdekében.

Az innovációs miliő *transcoding funkciója* szintén a térbeli közelségből adódó kollektív tanulás fontosságát emeli ki. Ez többféleképpen megvalósulhat, úgymint

informális találkozások, utánzás, követés stb. útján (Camagni 2002). A térbeli közelség ugyanis elősegíti a gyakori, sokszor *face-to-face* interakciót, amely – függetlenül attól, hogy formális, vagy informális – elősegíti az ezen interakción keresztül lezajló tanulást. Azon vállalatok, amelyek ugyanazon régióban koncentrálódnak, gyakran hasonló, vagy ugyanazon regionális identitással rendelkeznek (Lukovics 2004), amely szintén előmozdíthatja a tanulási folyamatot. Ezen cégek ugyanis hasonló nyelvet és kommunikációs kódokat alkalmaznak, amely az ismétlődő interakciók során a kommunikációt megkönnyíti. Az innovációs folyamat során átadott tudás egy része ugyanis rejtett tudás, így a hasonló identitásjegyek jelentős előnyt jelenthetnek. Ezen közös nyelv kialakítását a regionális intézmények felállítása tovább segítheti a helyi cégek viselkedésének koordinálásával, és a cégek közötti kapcsolatok megvalósítását elősegítő javaslatok megfogalmazásával.

5. Regionális innovációs stratégiák az Európai Unióban

A rejtett tudás, az innovációs miliő, valamint a térbeli közelség fontosságára irányuló egyre nagyobb figyelem hatására a nemzeti szint helyett egyre inkább a *regionális szint* válik az innovációs folyamat tanulmányozása szempontjából releváns területi egységgé. A tudásalapú gazdaságra való átmenet értelemszerűen a gazdaságfejlesztési stratégiák jelentős módosítását vonhatja maga után, felértékelve a *helyi* innovációs stratégiákat.

Az Európai Unió jelenlegi, regionális innovációs stratégiákra vonatkozó elképzelése hosszú fejlődési folyamat eredményeként alakult ki. Az 1975-ben létrejött Európai Regionális Fejlesztési Alap (European Regional Development Fund, ERDF) 1986-os reformja releváns témánk szempontjából, hiszen ezen időponttól kezdve a Strukturális Alapok (ezen belül az ERDF) forrásainak egy kis részét az *innovatív tevékenységek* támogatásának szentelték.

A Maastrichti Szerződés kibontotta a kohézió fogalmát: gazdasági konvergenciát és társadalmi szolidaritást értettek alatta (EC 1992). Mindez előtérbe állította azt a problémát, hogy az innovatív képességek egyenlőtlenül oszlanak el az európai gazdasági térben, ami veszélyezteti a fenntartható, kiegyensúlyozott fejlődést, és veszélyezteti a kohéziót. A megoldáshoz vezető út első állomását a Bizottság olyan *kísérleti projektek* támogatásában látta, amelyek *elmaradott térségekben* segítették elő *Regionális Technológiai Programok* (RTP) elkészítését. Ebben felmérték a térségben elérhető technológiá(ka)t és ennek hatását a helyi gazdaság fejlődésére, majd mindezt helyi, nemzeti, és közösségi programokhoz próbálták kötni technológia-transzfer-elősegítési céllal.

A kezdő fázisban lezajlott négy projekt sikerét hivatott bizonyítani az, hogy 1995-ben ismét meghirdették a programot, amely már *Regionális Innovációs Stratégia* (RIS) elkészítését támogatta. Lényeges változás az RTP-hez képest, hogy szakít a szükségletteremtő innovációs modellel (Inzelt 1998), és egy *bottom-up* megközelí-

tést helyez előtérbe, amely szükségletkövető, és a *régió belüli vállalatok igényeihez igazodik*. Ez erőteljesen megköveteli a vállalatok, technológiatranszfer-szervezetek, és a többi helyi gazdaságfejlesztési szereplő közötti párbeszédet és konszenzust, valamint a stratégiai szemléletet (Wolfe–Creutzberg 2003).

A RIS projektek a stratégiai tervezésben hozzájárultak a tudatosság növeléséhez, valamint az innovatív tevékenységek regionális fejlesztési stratégiákon belüli felértékelődéséhez. Ezen kívül látványosan elősegítették a magánszféra és a közszféra közötti kapcsolatok erősítését, valamint a hálózati gazdaság irányába történő elmozdulást. Kiemelt jelentősége, hogy feloldja a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák által támogatott *bottom-up* megközelítés, és a közösségi forráselosztás *top-down* megközelítése közötti dichotómiát azáltal, hogy összekapcsolja a stratégiák regionális szintű koordinálását a közösségi és központi kormányzati finanszírozással.

6. „Innovációs tevékenységek” finanszírozása az ERDF-ből

A 2000-ben kitűzött nagyra törő lisszaboni stratégiai célokkal összhangban, az Európai Unió felismerte, hogy a relatíve fejletlen térségek versenyképességének növelése és a fenntartható fejlődés érdekében ezen térségek innovációs kapacitását ösztönözni kell. Ezzel összhangban a Strukturális Alapok forrásainak harmadik támogatáscsoportját³ az ún. *Innovációs tevékenységek és technikai segítségnyújtás* képezik a jelenlegi, 2000 és 2006 közötti teljes programozási időszakban 1 milliárd eurós költségvetéssel (EC 1999b).⁴ Ebből 450 millió euró az innovációs tevékenységekre elkülönített összeg (EC 2002). A régi tagállamokban a Strukturális Alapoknak köszönhetően jó eredményeket értek el a strukturális nehézségekből adódó regionális egyenlőtlenségek kezelésében (EC 2004a). Az új kihívásokkal összhangban az innováció, a kutatás és technológiai fejlesztés, valamint az információs és kommunikációs technológiák elérésének lehetőségében jelentkező regionális egyenlőtlenségeket is kezelni kellett (EC 2002).

Az innováció regionális gazdaságfejlesztésben betöltött kiemelt szerepének hangsúlyozásával kívánja növelni az EU a relatíve fejletlen térségek versenyképességét. Az ERDF hozzájárulása egy regionális programhoz háromszázezer és három millió euró között lehet, melynek egy vagy több stratégiai témához kell illeszkednie a következők közül (EC 2002):

1. *Tudásra és technológiai újításra alapozott regionális gazdaságfejlesztés:* kevésbé fejlett régiók segítése annak érdekében, hogy növeljék technológi-

³ A három támogatási csoport:

1. Nevesített célkitűzések (Objective 1, Objective 2, Objective 3),
2. Közösségi Kezdeményezési Programok,
3. Innovatív tevékenységek, és technikai segítségnyújtás (EC 1999b).

⁴ A Strukturális Alapok költségvetésének ez kb. 0,5 százaléka (EC 1999b).

- ai színvonalukat, segítségnyújtás abban, hogy hatékony regionális innovációs rendszert alakítsanak ki.
2. *e-EuropeRegio*: az információs társadalom a fenntartható regionális fejlődésért. Az információ, a kommunikáció és a hálózatok erejének kihasználásával csökkenteni lehet a kevésbé fejlett régiók fizikai és társadalmi elszigeteltségét.
 3. *Regionális identitás és fenntartható fejlődés*: A régiókat arra ösztönzi, hogy nagyobb mértékben támaszkodjanak meglevő forrásaikra annak érdekében, hogy fenntartható és versenyképes gazdaságot hozzanak létre.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a relatíve fejletlen térségek többsége igen kevés befektetést valósít meg ezen a három területen. Ezen kijelentésünket jó közelítéssel alátámasztja az, ha megvizsgáljuk az Európai Unió 254 NUTS-2 szintű régiójának a 2002-es GDP százalékában kifejezett K+F ráfordításait. A tíz újonnan csatlakozott tagállamban átlagosan csak a GDP 0,79 százalékát fordítják kutatás-fejlesztésre. Ez a tény a 15 tagú Európai Unióra vonatkozó 1,99 százalékos értéket a csatlakozás pillanatában rögtön 6 százalékponttal rontotta. A fejlődési problémákkal sújtott régiók ugyanis jellemzően a kohéziós országokban illetve az új tagállamokban koncentrálódnak (EC 2004a). Magyarországon az Eurostat szerint összességében átlagosan 1,02 százalék volt a GDP-arányos K+F ráfordítás a vizsgált időszakban, azonban ez az érték évről évre csökkenő tendenciát mutat, ráadásul egyetlen magyar régió sem éri el az EU átlagos értékét. Európa országai közül Finnországban fordítják a GDP legnagyobb részét kutatás-fejlesztésre, átlagosan 3,46 százalékát, amely erőteljesen hozzájárult az utóbbi években végbement gyors gazdasági növekedéshez Finnországban.

A programoknak egy olyan regionális gazdaságfejlesztési stratégián kell alapulniuk, amelyek az innovációt serkentik, figyelembe veszik a régió relatív helyzetét, és konkrét programokat és kísérleti projekteket is megneveznek, amelyek elősegítik a partnerséget (EC 2002). Mindezt a Strukturális Alapok 1. és 2. célkitűzése alá tartozó térségek vehetik igénybe. A fő cél, hogy az elkészülő regionális gazdaságfejlesztési stratégiákban az innováció kiemelt szerepet kapjon. Elsősorban új stratégiák megfogalmazását és projektkísérleteket támogatnak. Ha a projektkezdemenyzések sikeresnek bizonyulnak, akkor a végleges projekt beadható az egyik célkitűzés keretében (1. vagy 2. célkitűzés).

7. A magyar régiók és az innováció

Magyarország számára a 2004 és 2006 közötti „csonka” programozási időszakban sajnálatos módon a Strukturális Alapok *Innovációs tevékenységek és technikai segítségnyújtás* támogatáscsoportjából csak a technikai segítségnyújtásra fordítható negyven millió euró lesz elérhető, mely összeg a tíz új tagállamra együttesen értendő

(EC 2003). A csatlakozási szerződés értelmében tehát 2004 és 2006 között a 10 új tagország nem vehet igénybe innovációs tevékenységek címszó alatt Strukturális Alap-forrást, szintén nem elérhető az URBAN II, valamint a LEADER+ közösségi kezdeményezési program (EC 2003). A program tanulságait azonban fel lehet – és fel kell – használni arra, hogy a következő, 2007-2013-as programozási időszakban sikeresen pályázzanak az elmaradott magyar régiók, ezáltal növelve esélyüket a tudásalapú gazdaságba való bekapcsolódásra.

Az Európai Unió tehát a Strukturális Alapokból felhasználható összegekkel kívánja ösztönözni az innovációs folyamatokat a *legelmaradottabb térségekben*. Lényeges felismerés ugyanis, hogy az innováció szerepe igen eltérő lehet olyan térségekben, amelyek jelentős fejlettségi különbségekkel írhatóak le. Mindezt a gazdaságfejlesztési cselekvéstervek kidolgozásánál szem előtt kell tartani.

A Cambridge-i Egyetem 2003. novemberében lezárt nagy volumenű kutatásában a regionális versenyképességre ható tényezőket vizsgálta, valamint azt, hogy a versenyképességet meghatározó faktorok az egyes régiótípusokban mennyire dominánsak. A kutatás végeredményeként ökonometriaival módszerekkel három régiótípust különítettek el (Garden–Martin 2003):

1. *Régiók, mint termelőhelyek*: a tipizálás szerinti legfejletlenebb térségek, alacsony, vagy közepes jövedelmi szinttel. Ezen térségek jellemzően az olcsó inputra építkeznek, versenyképességüket leginkább az alapinfrastruktúra, olcsó telkek, zsúfoltság hiánya, valamint a relatíve olcsón elérhető humán erőforrás határozza meg. Mindezen jellemzők optimálisak az összeszerelő multinacionális vállalatok számára.
2. *Dinamikusan növekvő régiók*: azon térségek tartoznak ide, amelyek növekedési rátája magas, versenyképességüket leginkább a munkaerő képzettsége, a beszállítók elérhetősége, a piacméret határozza meg. Általában néhány húzóágazat biztosítja a térség jólétét.
3. *Régió, mint tudásközpont*: magas, és fenntartható GDP-növekedés jellemzi ezen térségeket, melyek általában nagyvárosi régiók. Nyitottak nemzetközi kapcsolatokra, igen jó karrierlehetőségeket kínálnak, ami vonzza a legtehetségesebb munkaerőt. Ezen térségtípusra a K+F és innováció magas szintje jellemző. Versenyelőnyük leginkább a humán erőforrás kimagasló minőségéből, a nemzetközi piacok egyszerű elérhetőségéből, valamint az üzleti szolgáltatások helybeli igénybevételének lehetőségéből származik.

A tanulmány a Nyugat-Dunántúli Régiót az első csoportba sorolja, pedig a térséget hajlamosak vagyunk *hazai viszonylatban* fejlettnak nevezni, és ez empirikus úton is alátámasztható. A Nyugat-Dunántúli Régió rendelkezik ugyanis magasabb rendű versenyelőnyökkel, speciális és fejlett tényezők valamilyen szinten jelen vannak, a Porter-rombusz több determinánsa is versenyelőnyöket hordoz (Lengyel 2000a). A környezeti feltételek alkalmasak a piacon elérhető lehető legjobb techno-

lógia gyors átvételére, így az innovációs eredményeket gyorsan képesek adaptálni. Sok helyen jelentős önálló kutatás is zajlik, tökéletesítve a vásárolt technológiát. Mivel a legjobb technológiát alkalmazzák, és olcsó, de jól képzett a munkaerő, ezért lehetőségük van a külpiazi megjelenésre.

Ezzel szemben Magyarország régióinak jelentős részében a természeti erőforrások (föld) illetve alacsony képzettségű olcsó munkaerő az, amire versenyelőnyt lehet alapozni a nemzetközi árversenyben. Ebből adódóan csak költségelőnyöket tudnak kihasználni, a termékdifferenciálásból adódó előnyök nem elérhetőek. Innovációs tevékenység, kutatás-fejlesztés nem jelentős, áttörést nem képes elérni, a meglevő technológia elavult, s a térségen kívülről vásárolt. Magyarország térségeinek jelentős része kizárólag az olcsó munkaerőre, esetleg nyersanyagra épülő versenyelőnyökkel rendelkezik, de ez semmiképpen nem tartós versenyelőny. Nincs speciális tényező, az iparágak kevésbé innováció-igényesek, pedig a tartós versenyelőnyök forrása az állandó innováció. Az igényes kereslet nagy tömegben hiányzik, s ez nem ösztönöz innovációra. Mivel az alapinfrastruktúra fejletlen, ezért elsődleges fejlesztési cél az alapinfrastruktúra fejlesztése. A magyar régiók többsége még az első csoportba sem sorolható be, hiszen nem képesek sikeresen bekapcsolódni a globális versenybe.

Budapest, mint régió magyar viszonylatban mindenképpen a tudásközpont szerepét tölti be, de fejlettsége *igen relatív* az európai térben gondolkodva. A megadott jellemzők alapján azonban nyugodtan besorolhatjuk a harmadik csoportba. Ekkor viszont az a furcsa helyzet áll elő, hogy hat magyar régió az első, míg a főváros a harmadik csoportba tartozik, a második csoportban viszont nincs egyetlen magyar régió sem!

8. Az innováció eltérő fontossága a különböző régiótípusokban

Értelemszerűen az innovációnak, mint a regionális gazdaságfejlesztés kulcstényezőjének eltérő szerepe van a három régiócsoportban. A dinamikusan növekvő régiók és a tudásközpont szerepét betöltő régiók esetében kiemelt szerepe van, míg a termelő tevékenységet végző térségek esetében jellegéből adódóan alacsonyabb a jelentősége (Garden–Martin 2003):

- *A tudásközpont régiókban* a világszínvonalú kutatás-fejlesztést ezer szál köti össze a térség gazdaságával, vállalataival, valamint a globális gazdasággal. Igen magas a K+F ráfordítások aránya, a kutatási infrastruktúra igen fejlett. Az innovációs eredmények jellemzően a térségen belül születnek.
- *A dinamikusan növekvő régiókban* az innováció forrásának szerepét jellemzően az egyetemek töltik be. Az alapkutatások aránya egyre inkább visszaszorul a helyi gazdaság igényeit kielégítő kutatásokkal, termékfejlesztésekkel szemben. A nemzetközi kapcsolatok jóval szerényebbek, mint a tudásközpont régiókban. A kis- és középvállalkozások jelenléte jellemző.

- A *termelő régiókban* az innováció fontossága közepes, vagy alacsony. Az innovációs eredmények jellemzően technológia-transzfer útján jutnak a térségbe, ebbe beleértve a jelen levő multinacionális vállalatokon keresztül a térségbe kerülő technológiát is. Az innováció ezen térségekben a költségek minimalizálására és a termelékenység növelésére fókuszál, szinte teljesen hiányzik a termékfejlesztés.

A Cambridge-i régiótípusok mellett az innovációnak a különböző régiótípusonkénti eltérő jelentőségének felismerésére jutunk egy másfajta régiófejlettségi tipizálás szerint is. A fordista-posztfordista ciklusok kiterjesztésével olyan régiótípusokat kapunk, amelyek napjaink uralkodó globális tendenciáit, a láthatatlan vagyonelemek felértékelődését, a tudás előtérbe kerülését stb. veszik alapul. A tudásalapú gazdaságban betöltött szerepük szerint három régiótípust különíthetünk el (Lengyel 2003):

- A *neofordista régiókban* (relatívén fejletlen régiótípus) elsősorban egyetemi alapú kutatások zajlanak, vállalati kutatások nem. Ennek oka, hogy a betelepült vállalatok elsődleges motivációját a költségelnyők jelentik (pl. olcsó munkaerő, adókedvezmények). A régió vállalatai a máshonnan vásárolt innovációs eredményeket hasznosítják, általában jelentős késéssel.
- A *tudásalkalmazó régiókban* (közepesen fejlett régiótípus) az innováció szerepe magasabb, a globális verseny erősebben érinti a régió vállalatait. Innovációs centrumok működnek, a még mindig csak vásárolt innovációs eredmények viszont az elérhető legjobbak.
- A *tudásteremtő régiókban* (relatívén fejlett régiótípus) a tartós versenyelőnyök forrása az innovációs eredmény létrehozása. A vállalatok az egyetemekkel együttműködve tudományos parkokba koncentrálnak. Saját fejlesztésű technológiát alkalmaznak.

A tudásalapú régiók különböző típusaihoz tehát nem lehet ugyanolyan regionális innovációs stratégiát kidolgozni, hiszen egészen mások a kiindulási feltételek.

9. Összegzés

Már Széchenyiben is megfogalmazódott a reformkorban az, hogy a költségelnyők nem képesek hosszú távú versenyelőnyöket nyújtani, mert az csak tudásalapú gazdaságban innováción keresztül érhető el: „Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat 's a' t. teszik a' közérőt, hanem az ész, melly azokat józanon használni tudja. Igazibb súly 's erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a' nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje.” (Széchenyi 1830, 178. o.)

Az, hogy Magyarország régióinak döntő többsége a bármely régiótipizálás szerinti legfejletlenebb csoportban van, ahol alacsony az innováció, még nem jelenti azt – és nem is szabad, hogy azt jelentse – hogy ez a mindig így is marad. Egyfajta

megoldást jelenthet a *regionális tudáscentrumokra*, a vidéki egyetemekben felhalmozott tudásra való gazdaságfejlesztési építkezés. Sikeres európai és tengerentúli példák mutatják, hogy a helyi összefogás, a szereplők közötti gyakori párbeszéd fejlődést generálhat. Az egyetemen folyó kutatási eredmények helyi gazdaságba való átültetésével, az egyetem vállalkozó jellegének erősítésével lehetőség lenne a dinamikus növekvő régiók irányába való elmozdulásra. Az együttműködésnek erőteljesen meg kell jelennie a helyi gazdaságfejlesztés meghatározó szereplői (helyi kormányzatok, gazdasági érdekképviselők, technológia transzfer szervezetek és a helyi fejlesztési ügynökségek) között is.

A versenyképes gazdaság kialakításában, illetve a folyamatos szerkezetátalakítás megvalósulásában kiemelt szerepük van a tudáscentrumként működő egyetemeknek. Az egyetemek szerepe egyre inkább felértékelődik: a fejlődés előrehaladtával részt vesznek a regionális innovációs stratégia (RIS) kidolgozásában, valamint felhalmozott tapasztalatukkal hozzájárulnak tudásalapú helyi gazdaságfejlesztési programok kidolgozásához.

A fejlődés beindulására jelenleg tehát az egyetemi nagyvárosokban lenne lehetőség, majd pedig ennek eredményeiből lehetne fejleszteni az elmaradottabb perifériát. Meg kell teremteni az alapjait a korszerű technológiát igénylő iparágaknak, de minél előbb el kell kezdeni a humán tőkébe való investálást. Ezen gondolatok előzményei már a reformkorban fontossá váltak, hiszen gróf Széchenyi István is megfogalmazta a tudás fontosságát *Hitel* című művében: „... minden kifejlődés, előmenetel, erő, érték és szerencsének legmélyebb sarkalata a' kiművelt emberfő.” „A tudományos emberfő mennyisége a' nemzet igazi hatalma.” (Széchenyi 1830, 178. o.).

Felhasznált irodalom:

- Buzás N. 2002: Technológiatranszfer-szervezetek és szerepük az innovációs eredmények terjedésében. In Buzás N. – Lengyel I. (szerk.): *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. JATEPress, Szeged, 93-108. o.
- Buzás N 2003: Organizational Elements of Knowledge Transfer in Hungary: Towards a Functional System of Innovation. In Lengyel, I. (ed) 2003: *Knowledge Transfer, Small and Medium-Sized Enterprises, and Regional Development in Hungary*. JATEPress, Szeged, 32-46. o.
- Camagni R. 2002: On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*, 39, 13, 2395-2411. o.
- EC 1992: Treaty on European Union. *Official Journal of the European Union*, C 191 29/07.

- EC 1999a: *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*. European Commission, Luxembourg.
- EC 1999b: Council Regulation No 1260/1999 of 21 June 1999 laying down general provisions on the Structural Funds. *Official Journal of the European Union*, L 161 26/06, 1-42. o.
- EC 2000: *Presidency Conclusions. Lisbon European Council*. European Commission, Brussels.
- EC 2002: *Regional Innovation Strategies under the European Regional Development Fund Innovative Actions 2000-2002*. DG Regional Policy, European Commission, Brussels.
- EC 2003: European Parliament legislative resolution on the application by the Republic of Hungary to become a member of the European Union. *Official Journal of the European Union*, L 236 23/09, 10. o.
- EC 2004a: *A new partnership for cohesion – Third Report on Economic and Social Cohesion*. European Commission, Brussels.
- EC 2004b: *Building our common Future. Policy changes and Budgetary means of the Enlarged Union 2007-2013*. European Commission, Brussels.
- Daum, J. 2001: *How accounting gets more radical in measuring what really matters to investors*. http://www.juergendaum.com/news/07_26_2001.htm. Letöltve: 2005. március 25.
- Etzkowitz, H. – Leydesdorff, L. 1997: *Universities and the Global Knowledge Economy. A Triple Helix of University-Industry-Government Relations*. Pinter, London and Washington.
- Garden, C. – Martin, R. L. 2003: *A Study on the Factors of Regional Competitiveness*. A final report for The European Commission DG Regional Policy. University of Cambridge, Cambridge.
- Holbrook A. – Wolfe D.A. 2002: Introduction. In Halbrook A. – Wolfe D.A. (eds.): *Knowledge, Clusters, and Regional Innovation: Economic Development in Canada*. Kingston Queen's School of Policy Studies and McGill-Queen's University Press, Toronto, 1-8. o.
- Rechnitzer J. 1998: *Területi stratégiák*. Dialóg-Campus, Győr-Pécs.
- Inzelt A. 1998: *Bevezetés az innovációmenedzsmentbe: az innovációmenedzsment és a technológiamenedzsment kapcsolata*. Műszaki könyvkiadó, Budapest.
- Isaksen, A. – Hauge, E. 2002: *Regional Clusters in Europe*. European Commission, Brussels.
- Kleinheincz F. 2000: Tudományos parkok az Egyesült Királyságban. *INCO*, 1. <http://www.inco.hu/inco3/innova/ovocikk0.htm>
- Lengyel I. 2000a: Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. *Tér és Társadalom*, 14, 4, 39-86. o.
- Lengyel I. 2000b: A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 47, 12, 962-987. o.

- Lengyel I. 2002a: A regionális gazdaság- és vállalkozásfejlesztés alapvető szempontjai. In Buzás N. – Lengyel I. (szerk.): *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. JATEPress, Szeged, 27-54. o.
- Lengyel I. 2002b: A klaszterek fejlesztésének általános tapasztalatai. In Lengyel I. – Rechnitzer J. (szerk.): *A hazai építőipar versenyképességének javítása: klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben*. Régió Art, Győr, 168-190. o.
- Lengyel I. 2003: *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged.
- Lengyel I. – Deák Sz. 2002: Klaszter: a helyi gazdaságfejlesztés egyik sikeres eszköze. In Buzás N. – Lengyel I. (szerk.): *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. JATEPress, Szeged, 125-153. o.
- Lukovics M. 2004: A regionális identitás szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben. In Czagány L. – Garai L. (szerk.): *A szociális identitás, az információ és a piac. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei 2004*. JATEPress, Szeged, 214-228. o.
- Malizia E. E. – Feser E. J. 1999: *Understanding Local Economic Development*. Center for Urban Policy Research, New Jersey.
- NGA 2002: *A Governor's Guide to Cluster-Based Economic Development*. National Governors Association, Washington.
- OECD 1996: *The Knowledge-Based Economy. Science, Technology and Industry Outlook 1996*. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.
- Rosenfeld S. 2002: *Creating Smart Systems: A guide to cluster strategies in less favoured regions*. DG Regional Policy, European Commission, Brussels.
- Széchenyi, I. 1830: *Hitel*. Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Könyvnyomtató Intézete, Pest.
- WEF 2004: *Global Competitiveness Report 2004-2005*. <http://www.weforum.org>. Letöltve: 2004. november 3.
- Wolfe, D.A. – Creutzberg, T. 2003: *Community Participation and Multilevel Governance in Economic Development Policy*, <http://www.law-lib.utoronto.ca/investing/reports/rp28.pdf>. Letöltve: 2004. szeptember 10.